

YUNUS EMRE ORATORYOSU VE TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ULUSLARARASI ÇAPTA TANITMAK

Doç. Dr. Fırat PURTAŞ*
Doç. Dr. Ömer ÖZKAN**

Giriş

TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı), kurulduğu günden beri Türk kültür ve sanatını ulusal/uluslararası düzeyde tanıtmak için faaliyetler gerçekleştirmektedir. Son yıllarda TÜRKSOY'un faaliyetlerinin sayısı arttığı gibi, niteliği de uluslararası boyut kazanmıştır. TÜRKSOY, düzenlediği Nevruz kutlamaları, ressamlar buluşmaları, Türk kültüründe iz bırakmış parlak şahsiyetlere ilişkin (Abdullah Tukay, İsmail Semenov, Bahtiyar Vahapzade, Ahmed Cevad gibi) anma toplantıları gibi etkinlikleriyle sadece Türk halklarının kültürel ortaklığının güçlendirilmesine hizmet etmemekte, aynı zamanda dünya barışına ve toplumlararası iletişime de katkıda bulunmaktadır.

Çalışmalarında Yunus Emre'nin "gelin tanış olalım" ilkesini benimsemiş bulunan TÜRKSOY'un hayata geçirdiği önemli girişimlerinden biri de Adnan Saygun'un ölümsüz yapıtı Yunus Emre Oratoryosu'nu çok katılımlı ve paylaşımlı bir çalışma olarak ABD'de sahnelemek olmuştur. Türkiye'nin ilk oratoryosu olan bu eser, TÜRKSOY'a üye sekiz ülkeden katılan üyelerden oluşan 80 kişilik TÜRKSOY Senfoni Orkestrası ve 120 kişilik Amerikan Jonhatan Grifitt Korusu tarafından icra edilmiştir. ABD'li koro üyelerinin Yunus şiirleri ve ilahi-

lerini Türkçe olarak seslendirmeleri ise projenin hedefleri açısından ayrı bir anlam taşımıştır. Zira, her kişiye "Gel gidelim dosta gönül" diye sıcak kollarını açan Yunus'un söylemi ile toplumlar arasında kültür ve sanat faaliyetleri vasıtasıyla "tanış ve bilmiş" olma bilinci uyandırmayı gaye edinen TÜRKSOY'un baktığı yer birbirine hiç de uzak durmamaktadır.

Yunus Emre Oratoryosu'nun bestecisi Adnan Saygun, Türkiye'nin ilk opera bestekârıdır. Saygun, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası sanatçılığı (1934), İstanbul Devlet Konservatuvarı Öğretmenliği (1936), Halkevleri Müfettişliği (1939), Ankara Devlet Konservatuvarı Öğretmenliği (1947) gibi görevlerde bulunmuştur. Ayrıca "Ses ve Tel Birliği" isimli bir dernek kuran Saygun, bu dernek aracılığıyla Türk sanat müziğini dünya literatürüne tanıtmak yönünde önemli faaliyetler yürütmüştür. Yunus Emre Oratoryosu'nun ilk ulusal gösterimi 1942 yılında Cumhurbaşkanı İnönü'nün de aralarında bulunduğu seçkin bir dinleyici kitlesi karşısında; uluslararası ilk icrası ise 1947 yılında Paris'te Playel Salonu'nda yapılmıştır. Oratoryo 1958 yılında ise Leopold Stokowsky yönetiminde New York'ta, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gösterilmiştir.

TÜRKSOY'un 54 yıl aradan son-

* Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.

** Gazi Üniversitesi, GEF

ra yeniden ABD’de hayata geçirdiği Yunus Emre Oratoryosu projesi aynı amaçlar çerçevesinde yürütülmüştür. Konserler için New York’un ve Washington’un en prestijli salonları seçilmiştir. Projenin hazırlıkları ise altı ay gibi kısa bir zaman içerisinde tamamlanmıştır. Yunus’un hoşgörüsü ve sevgi felsefesinin anlatıldığı, Türk kültürünün Batılı bir sanat formu ile tanıtıldığı bu proje kültür tarihine geçen TÜRKSOY üyesi ülkelerin ortak başarısı olmuştur.

1. TÜRKSOY’un Hazırladığı Yunus Emre Oratoryosu Konserlerinin Kısa ve Uzun Vadeli Sonuçları

Yunus Emre Oratoryosu’nun ilk gösterimi 23 Nisan 2012 tarihinde New York’un en önde gelen sanat merkezlerinden Lincoln Center’de yapıldı. Buradan Washington DC’ye hareket eden 200 kişilik Oratoryo ekibi 25 Nisan 2012 tarihinde Music Center at Strathmore’da da bir gösteride bulundu. Her iki sunum da gerek Amerika’da yaşayan Türk vatandaşları gerekse Amerikalı diğer sanatseverler tarafından coşkuyla takip edildi.

Yunus’un sözlerini, Amerikalı koronun aksanlı bir şekilde “Aşkın aldı benden beni/Bana seni gerek seni...” okumaları Türk izleyiciler için ayrı bir hoşluktu. ABD’li izleyenlerde ise bu sözlerin ne anlama geldiği şeklinde bir merak uyandırmıştı. Konser sonrası ABD’li izleyicilerin düşünceleri yapılan etkinliğin ne derece etkili olduğuna gösterir niteliktedir: Newton adlı bir Amerikalı, “*Arkadaşımın davetiyle geldim. İlk kez Türkçe bir oratoryo izledim. Çok harika bir performanstı, çok etkilendim*” diye konuşmuştur.

Erin adlı bir başka Amerikalı da iki yıl Azerbaycan’da görev yaptığını anlatırken, Türk toplumunu burada bir arada görmek ve performanslarını izlemenin kendisi için çok güzel bir duygu olduğunu ifade etmiştir. Erin, kendisinin de ilk kez Türkçe klasik müzik dinlediğini kaydederken, “*Çok etkileyiciydi, grubu çok beğendim*” demiştir. Fred adlı bir Amerikalı da “*Daha önce hayatımızda hiç Türkçe bir oratoryo dinlememiştik. Buraya gelmeden önce nasıl bir gösteri izleyeceğimize dair bir fikrimiz yoktu, ama çok beğendik. Bu kadar güzel bir performansı, böylesine kalabalık bir orkestra ve korodan dinlemek çok etkileyiciydi. Müzik çok çarpıcıydı, sözlerini anlamak isterdim*” diye konuşmuştur.¹

TÜRKSOY, Yunus Emre Oratoryosu etkinliği için yola çıkarken, bir önceki yıl ABD’de bir hafta boyunca üç farklı şehirde düzenlenen Nevruz konserlerinin devam ettirilmesini planlamıştır. Nevruz daha ziyade Türk halk kültürünü yansıtan bir bayramdı. Bu defa ise Türk kültürünün Batı menşeli bir sanat tarzı ile anlatılması hedeflenmişti. Türk dünyasının klasik müzik alanında da kendine özgü ve çok başarılı eserlerinin ve icracılarının olduğu gösterilecek, Türk kültürünün sadece Türkiye’den ibare olmadığı Balkanlardan Çin’e kadar uzanan bir Türk dünyası olduğu, bu dünyanın bakış açısını insan sevgisi ve karşılıklı hoşgörü oluşturduğu anlatılacak, tanış olmaya ve işi kolay kılmaya çağrı yapılacaktır. Konserin ardından sağlanan geri dönüşler, projenin büyük ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. Projenin devamında ise, aynı etkinliğin ABD’li koronun katılımıyla

2013 yılında Türk dünyasının kültür başkenti Eskişehir’de Yunus Emre haftası içerisinde tekrarlanması planlanmaktadır.

2. Yunus Emre’nin Gözüyle Saygun’a Bakmak

Şurası oldukça açık ki klasik müzik ya da onun önemli bir parçası sayılan opera ve oratoryo denince hemen daima Batı müziği veya Batılı değerler akla gelir². Ahmet Adnan Saygun’un Yunus Emre Oratoryosu’nu yazdığı 1942’li yıllarda ve sonrasında aldığı bir yığın eleştirinin sebebini de belki burada aramak icap eder. Zira, her nedense bazı yazar ve sanatçılar, Türk kültürü ve mistik düşüncesinin sembol ismi kabul edebileceğimiz Yunus Emre ile oratoryo veya opera kavramlarının bir araya getirilmesini yadsımışlar; kimileri, bir oratoryonun Yunus’un felsefesini asla yansıtamayacağı temelinde düşünceler ileri sürmüşlerdir. Oysa bütün bu tartışmaların dışında, zihnimizdeki Yunus’tan değil de Yunus’un şiirlerindeki düşüncelerden ve bakış açısından hareket edersek; konuyu daha isabetli yorumlamış oluruz.

Her şeyden evvel Yunus, “Her kim bizi yererise Hak dileğin virsün ana/Urmaklığa kask idenün düşem öpem ayagını”, “Bana agu sunan kişi şehd ü şeker olsun aş/Gelsün kolay cümle işi eli irer olsun ana” ya da “Acı dirligüm isteyen tatlı dirilsin dünyede/Kim ölümüm isterise bin yıl ömür virsün ana” diyen bir şair. Bu türden ifadelerin divanda sayısız örneklerini bulmak mümkün ve görülüyor ki kendisi hakkında kötü düşünenlere karşı dahi alabildiğine engin bir hoşgörüyü sahip. Ancak ne yazık ki onun adına yorum yapan kişilerin dilinde kimi zaman bu hoşgörüden eser bulamıyoruz.

Maksadımız elbette burada bu tartışmalara girmek asla değil. Sadece, ona dair yorumlar yaparken, onun hoşgörüsünü unutmamak gerekliliğini vurgulamak istiyoruz. Kaldı ki zaten biz de bu hoşgörüyü sınırlarak bu yorumları ortaya koyuyoruz.

Aslında Yunus bir “varlık hazinesi”ne benzer. Her kişi, onu her okuyan da bu hazineden kendi “mizaç prizması”ndan yansıyanları kaleme alır bir anlamda. Ahmet Adnan Saygun’u ve onun Yunus Emre Oratoryosu’nu da bu bağlamda düşünmek gerekir. Bir defa Saygun, dört buçuk ay gibi kısa sürede tamamladığı bu eserini meydana getirmeden önce Yunus Emre Divanı’nı uzun süre okuduğunu ve yıllarca ruhunu Yunus’a hazırlamaya gayret ettiğini söyler. Evet, eseri dört buçuk ayda yazmıştır, ancak esere hazırlık devresinin uzun ve sancılı bir süreç olduğunu anlatır. Saygun’un yaşadığı bu süreci öğrendikten sonra bir kere daha fark ediyoruz ki Yunus’un dünyası, adımların ihtiramla atılması gereken bir bahçe.

Her sanat eseri bir terkiptir ve onu meydana getiren sanatkarın ruhundan izdüşümler taşır. Bir ressam için renklerdir duygularını ifadenin vasıtası; heykeltıraş ya da mimar için taşlar. Şair kelimelerle yapar bu işi. Bestekâr da notalarla, seslerle inşa eder binasını. Dolayısıyla hiçbir sanat eserine salt renk cümbüşü, taş, kelime veya sesler kompozisyonu diye bakmamak gerekir. Çünkü, belirttiğimiz gibi, her eser bir terkiptir. Her terkip de mutlaka bir ruh hâlinin ifadesi. Zaten sanat eserini sıradanlıktan ayıran da bu değil midir? İşte Yunus’un şiirlerini ve bu şiirleri bir Oratoryo’ya dönüştüren Ahmet Adnan Saygun’un

eserini dinlerken bunu hissettik. Saygun, Oratoryoda, eseri meydana getirme sürecinde ruhunda hissettiği acı, sancı, tereddüt, bocalayış ve hüsrarla geri çekiliş gibi duyguları bir terkibe dönüştürmüş gibi.

Tasavvufî terminoloji içerisinde yaygın şekilde karşımıza çıkan “seyr ü sülûk”ü rûhun birliğe, tekâmüle yolculuğu kabul edebiliriz. Çileli, sancılı ve bir o kadar da netameli bir seyir hâlidir bu. Yunus’un şiirlerine de bu gözle baktığımızda tamamının baştan sona bir gidiş olduğunu görürüz. Cânân ellerine, dosta doğru çileli, inişli çıkışlı, çırpınışlarla dolu bir yol alış. Oratoryo, bu birlik yolculuğunu bize hissettiren, bu seyahatten seçilmiş bir portre, bir seçkiyi andırıyor. Bir yönüyle, ruh dünyasındaki bir dağınkılık ya da çokluk, birlik arayışı; onlarca farklı enstrümanın, yüzlerce farklı ses ve notanın yine farklı coğrafyalardan bu orkestraya katılan onlarca farklı solistin, sanatçının şahsında bir senfoniye dönüşüyor adeta bu eserde.

Sonuç

Yunus, divanında bir yerde “Bulut gölge kılmayısar benüm ayum ışığına” der. Gerçekten onun şiirleri ya da şiirlerinde sergilediği düşünceleri, nüfûz ettiği her şeyi dönüştürüp aydınlatan, içi sırlarla dolu ışık kaynağına benzer. Yunus bu ışık kaynağını her bir varlıkta görüp hissediyor olacak ki insanların birbirlerini asırlardır dinî, siyâsî, ekonomik vs. nedenlerle öldürüp tahkîr ya da tekfir ettiği dünya coğrafyasında “Hâs u ‘âm mutî’ ‘âsî / Dost kuludur cümlesi” diyerek herkesi dostun kulu görüp kucaklar. Gerçekten, insanlığın geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da Yunus gibi

değerlere, onların tüm insanlığı kucaklayan söylem ve eylemlerine muhtaç olduğu âşikâr.

Yunus Emre’nin 13. Yüzyıl Anadolu’sunda gezip dolaştığı yerlerde insanları birliğe, sevgiye, hoşgörüyeye çağırmıştır. Maddeye değil daima manaya vurgu yapmıştır. Netice itibarıyla, gerçekliği “Bir katrede yüz bin deniz” diye algılayan ve onun bir noktasını dahi şerh edip açıklamanın imkânsızlığını vurgulayan Yunus’u ve onun; hayata ve eşyaya çok açılı bir pencereden bakan kuşatıcı söylemini, günümüzün bütün vasıtalarını kullanarak cümle âleme yaymak gerekmektedir. İşte TÜRKSOY’un Amerika’da, yakın zamanda gerçekleştirdiği faaliyetlerin yegâne gayesi de budur.

NOTLAR

- 1 Yunus Emre Oratoryosu Washington’da http://www.sabah.com.tr/kultur_sanat/etkinlik/2012/04/26/yunus-emre-oratoryosu-washingtonda
- 2 Aslında burada, kendisi de bir keman sanatçısı olan eski Kazakistan Kültür Bakanı, hâlen TÜRKSOY Genel Sekreterliğini yürüten Düsen Kaseinov tarafından 2010 yılında kurulan TÜRKSOY Gençlik Oda Orkestrasını da anmak gerekir. Çünkü bu orkestra Türk Dünyasından seçilmiş genç sanatçılardan oluşmakta ve en önemli özelliği ise Türk dünyasından F. Amirov, R. Kasimov, S. Medetov, A.T. Erdener, U.C. Erkin, S. Saydashev, A. Serkebayev, M. Mahmudov, R. Allayarov ve K. Karayev gibi bestekâr ve sanatçıların eserlerini icra etmektedir. Böylelikle Klasik Müzik dendiğinde sadece Batı Müziğine ait değerlerin anlaşılması gerektiğini de bize ve dünyaya her defasında hatırlatmaktadır.

KAYNAKÇA

Köprülü, Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1993

Saygun, Ahmet Adnan “Aşk Gelicek Cümle Eksikler Biter”, Yunus Emre Oratoryosu, Ankara 1990

Tatçı, Mustafa, Yunus Emre Divanı, İstanbul 2008